

ב. רב ספרא משתעי: זימנא חדא, הוה קא אזלינן בספינתא, וחזינן החווא כוורא דאפקיה לרישיה מימא, והוה ליה קרני, וחקיק עליה: אנא בריה קלה שביב, וחזינא תלת מאה פרסי, ואזילנא לפומא דלוייתן.

[רב ספרא סיפר: פעם אחת, היינו נוסעים בספינה, וראינו דג אחד שהוציא את ראשו מן הים; היו לדג זה קרנים ועליו היה חקוק: אני מן הבריות הקטנות שבים; האורך שלי הוא שלש מאות פרסאות, והנני הולך אל פיו של הלוייתן, כדי שיאכל אותי היום].⁽²⁴⁾

אמר רב אשי: ההוא, עיזא דימא הוא, דבחישא, ואית לה קרני.

[אמר רב אשי: דג זה שראה רב ספרא, "עז הים" הוא; ⁽²⁵⁾ יש לו קרניים, והוא חופר בקרניו בקרקעית הים, כדי לבקש אחר מזונותיו].⁽²⁶⁾

ג. רבי יוחנן משתעי: זימנא חדא, הוה קא

אזלינן בספינתא, וחזינן החווא קרטליתא [ארגז] דחו קא מקבעי בה אבנים טובות ומרגליות, והדרי לה [הקיפו את הארגז] מיני דכוורי דמקרי כרשא.

[רבי יוחנן סיפר: פעם אחת היינו נוסעים בספינה, וראינו ארגז אחד שהיו קבועים בו אבנים טובות ומרגליות, והקיפו אותו דגים מסוג מסויים שנקרא "כרשא"].

ב-טו נחית בר אמוראי [צוללן]⁽¹⁾ לאתויה ורגש ובעי לשמטיה לאטמיה, ושדא זיקא דחלא ונחת.

[ירד צוללן למים כדי להביא את הארגז; נחרד הכרשא ונרעש⁽²⁾ ורצה לחתוך את יריכו של הצוללן; השליך הצוללן נאד של חומץ, הבריח את הכרשא על ידי ריחו של החומץ, והמשיך בדרכו אל הארגז].

נפק בת קלא, אמר לן: מאי אית לכו בהדי קרטליתא דרביתיהו דרבי חנינא בן דוסא,

וב"עץ יוסף" ביאר בשם "דרכי נועם" שמאמר זה רומז לעניינו של ירבעם בן נבט שמרד בשלמה המלך ובנו רחבעם וגאותו טרדה אותו מן העולם, ולא עוד אלא שבו תלה הכתוב את קלקלתם של המלכים שהדיחו את ישראל לחטא.

וב"צפנת פענח" פירש מאמר זה על צורבא מרבנן שנאלץ לעסוק בשאר חכמות, אבל מכיר הוא במעלת התורה ומפרסם לכולם שאינו אלא בריה קלה לעומת גדולה התורה, ראה בדבריהם.

1. הערוך [וכן משמע ברש"י גיטין סז ב] גורס בר אמודאי.

2. על פי התרגום לשמואל ב כב ח ושופטים ה ד.

כאילו מימיה הם כמברי דסורא דשם הוי כיס נגרש רפש וטיט.

24. כתב הריטב"א: רמז הוא שראה מלכות אחת שהיתה עתידה לעמוד, וסופה ליפול ביד אדום, כי לוייתן הנזכר בכאן רמז הוא להם [לאדום], מפני שהיא מקובצת ממלכויות, ונלוו לאמונתם רוב האומות.

25. בחולין קכז א אמרו: כל שיש ביבשה יש בים חוץ מחולדה; יש בים "כלב ים" ו"עז ים" וכו'.

26. במהרש"א פירש מאמר זה על חודש אדר שהוא סוף המזלות ומתחבר לניסן — ראש המזלות, ויש לו קרנים שבהם עמים ינגח כמו שמצינו בימי המן.

דעתידה דשדיא תכלתא בה לצדיקי לעלמא דאתי.

[יצאה בת קול ואמרה לנו: מה לכם ולארגזה של אשת רבי חנינא בן דוסא, שהיא עתידה להצניע בה חוטי תכלת למצות ציצית,⁽³⁾ עבור טליתותיהם של הצדיקים בעולם הבא⁽⁴⁾].⁽⁵⁾

ד. רב יהודה הינדוא משתעי: זימנא חדא, הוה אזלינן בספינתא, וחזינן החוה אבן טבא דהוה הדיר לה תנינא.

[רב יהודה מארץ כוש סיפר: פעם אחת, נסענו בספינה, וראינו אבן טובה בתוך המים שתנין מסוכב אותה].

נחית בר אמוראי לאתויה, אתא החוה תנינא, רגש וקבעי למבלע לספינתא.

[ירד צוללן לתוך המים כדי להביא את אותה אבן טובה, נחרד אותו תנין ונרעש ורצה

לבלוע את הספינה].

אתא פושקנצא [עורב נקבה] פסקיה לרישיה, חתכה את ראשו, של התנין, ומרוב הדם אתהפיכו מיא, והוה דמא.

אתא תנינא חבריה, בא חברו של התנין, שקליה, לקח את האבן הטובה, ותליה ליה, ותלאה בתנין הפצוע, וחייה התנין הפצוע על ידי אותה אבן טובה.

הדר אתא, קא בעי בלעא לספינתא, הדר אתא ציפרא פסקיה לרישיה.

[חזר התנין ורצה לבלוע את הספינה, ושוב באה ציפור וחתכה את ראשו].

שקלוח לחהיא אבן טבא, שדויה לספינתא, הוה הני ציפרי מליחי בהדן אותבינהו עליהו, שקלוח ופרחו להו בהרה.

[לקחו אנשי הספינה את האבן הטובה,

3. תוספות [גיטין מה ב ד"ה כל] הביאו את דעת רבינו תם שכשם שאשה פסולה לכתוב פרשיות תפילין היות והיא פטורה ממצוה זו, כך אין אשה עושה ציצית, היות והיא פטורה ממנה.

והרא"ש [שם סימן מן] הקשה עליו ממה שמבואר אצלנו שאשתו של רבי חנינא בן דוסא, היא שתטיל תכלת לצדיקים לעתיד לבא, שמע מינה: אשה כשרה לעשות ציצית אף שהיא פטורה ממצוה זו. [ודוקא מכתובת פרשיות תפילין נתמעטה האשה מגזירת הכתוב].

והט"ז [יד א] כתב שרבינו תם מודה שאשה כשרה לטוות את חוטי הציצית, ורק לתלות אותם בבגד פסל רבינו תם, ותמה עליו ב"קרבן נתנאל": אם כן מה הקשה הרא"ש על רבינו תם מאשתו של רבי חנינא בן דוסא שהצניעה את

חוטי התכלת בארגזה, שמא את התלייה בבגד יעשה איש ולא אשה, אלא ודאי רבינו תם פסל אף את תליית חוטי הציצית, ושפיר הקשה הרא"ש. וראה עוד ב"פרי מגדים" על הט"ז, ובביאור הגר"א שדין הטויה תלוי בדרשה שממנה ממעטים נשים. [ב"חכמת שלמה" כתב שאשה כשרה לעשות ציצית בשליחות האיש, ראה שם].

4. שמע מינה: אין מצות בטלות לעתיד לבא — יעב"ץ. ובתוספות בעמוד א כתבו דסוגיא דידן סבירא לה כשמואל דאמר הכי, אבל רבי יוחנן סבירא ליה: מצות בטלות לעתיד לבא.

5. במהרש"א פירש שמאמר זה רומז לשכר

יהושע? מפני מה נזדעזעת?

אמר לו רבי יהושע לרבי אליעזר: מאור גדול ראיתי בים ונחרדתי.

אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע: שמא, יתכן שעיניו של לויתן ראת; והרי עיניו של לויתן מאירות ביותר, דכתיב על הלויתן, [איוב מא י]: עיניו זורחות ומאירות⁽⁹⁾ כעפפי שחר.⁽¹⁰⁾

אמר רב אשי: אמר, סיפר, לי הונא בר נתן: זימנא חדא הוה קא אזלינן במדברא, פעם אחת הלכנו במדבר.

והשליכו אותה בספינה; היו בספינה ציפורים שאחר שחיתתם מלחו אותם כדי שיתקיימו, הניחו עליהם⁽⁶⁾ את האבן לנסות אם אכן יחיו שוב הצפורים; קמו הצפורים לתחייה, לקחו את האבן עמהם ופרחו להם.⁽⁷⁾

תנו רבנן: מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע, שהיו באין, נוסעים, בספינה, והיה רבי אליעזר ישן, ורבי יהושע נעור.⁽⁸⁾

נזדעזע, נחרד ונבהל, רבי יהושע, וננער רבי אליעזר.

אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע: מה זה

אדום שלא יעסקו בתורה, ועל ידי מלחמת מלכות ישמעאל בהם נתבטלה גזירתם הרעה עלינו. [וב"עץ יוסף" הביא מספר "דרכי נועם" שמאמר זה רומז לגאולת ישראל ממצרים וגאולה העתידה לבא, ראה שם].

8. כתב ב"עיון יעקב": אתא לאשמעינן דרך ארץ שאם שני ישראלים הולכים בספינה מקום סכנה כהולכי ימים לא ישנו שניהם, אלא אחד ישאר נעור, כדי לשמור את חברו.

9. רש"י.

10. במהרש"א פירש שמעשה זה היה בלילה ורבי יהושע היה סבור שהוא ראה את החמה שמהלכת בלילה תחת התהום, ורבי אליעזר אמר לו שאת החמה אי אפשר לראות שם בלילה כי בלילה החמה עולה למעלה מן הרקיע, [ראה לעיל כה ב ופסחים צד ב], אבל עיניו של לויתן ראית בים דכתיב: "ועיניו כעפפי שחר" ועל שם זיכרון בריאתו כעצם השמים לטוהר כי הוא יהיה מאכל ותענוג נפשי לצידיקים לעולם הבא, כדלקמן.

המופלג של אשת רבי חנינא בן דוסא שלא רצתה ליהנות בעולם הזה משכרה לעולם הבא [כדאיתא בתענית כה א]. ומה שאמרו דשדיא תכלת, הכוונה לשכרם של צדיקים שתגיע השגתם עד כסא הכבוד, כמו שאמרו [מנחות מג ב]: תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד.

וב"עץ יוסף" הוסיף שמאמר זה בא ללמד את לומדי התורה שלא יתאוו למה שנאמר בה [משלי ג]: "בשמאלה עושר וכבוד" כי על ידי הסתפקותם במועט יזכו לעתיד לבא לאוצרות מלאים של רוחניות. וב"ילקוט שמעוני" איתא: התורה אמרה לפני הקדוש ברוך הוא: כתיב "בשמאלה עושר וכבוד" מפני מה בני עניים! והקדוש ברוך הוא משיבה "להנחיל אוהבי יש", למה הם עניים בעולם הזה? כדי שלא יעסקו בדברים אחרים וישכחו התורה.

6. בפירוש ריטב"א משמע שהאבן מחיה את המתים על ידי מה שתולים אותה בצוארו של המת, וכן משמע ברשב"ם כאן.

7. המהרש"א פירש מאמר זה על גזירות מלכות

נאמר בתורה [בראשית א כא]: "ויברא אלהים את התנינים הגדולים" **הכא**, בכבל, תרגימו ופירושו מקרא זה: התנינים הגדולים הם ארזילי דימא — "ראמים" שבים.⁽¹²⁾

רבי יוחנן אמר: זה לוייתן "נחש בריח" ולוייתן "נחש עקלתון", התנינים הגדולים הם לוייתן זכר ולוייתן נקבה, הלוייתן הזכר הוא זקוף וישר כבריח, והנקבה מקיפה את כל העולם.⁽¹³⁾

וכבר הוזכרו בריות אלו במקרא, שנאמר [ישעיה כז א]: "ביום ההוא, יפקוד ה' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לוייתן נחש בריח ועל לוייתן נחש עקלתון, והרג את התנין אשר בים".

[פימון לשלש מימרות של רב יהודה בשם רב: כל, שעה, ירדן]

כתב המהרש"א: דע כי יש לנו להאמין בכל הדברים האלו בפשטן, ואין הדברים יוצאים ממשמען. [אף שבודאי רומזים הדברים גם לדברים עמוקים].

א. אמר רב יהודה אמר רב: כל⁽¹⁴⁾ מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, זכר ונקבה בראב.

והואי אטמא [ירך] דבשרא בהדן, פתחנא את הירך ונקרינא את החלב וגיד הנשה שבה, ואנחנא אעשבי, אדמייתין ציבי לצלות את הירך, חלב אטמא, נתחברו חיתוכיה של הירך, וטוינן.

[היתה תחת ידינו ירך של בהמה, פתחנו אותה וניקרנו את החלב וגיד הנשה שבה, והנחנו אותה על גבי עשבים, עד שהבאנו עצים כדי לצלות את הירך, התחברו ונדבקו חיתוכיה של הירך, וצלינו אותה].

כי הדרן לבתר תריסר ירחי שתא, חזינח להנחה גומרי, גחלים, דהו קא מלחשי.

[כאשר חזרנו לאותו מקום, אחרי שנים עשר חודש, ראינו את הגחלים, שנשאר מן העצים עליהם צלינו את הירך, והנה הם עדיין "לוחשים", ולא כבתה האש שבקרבם לגמרי].

כי אתאי לקמיה דאמימר וסיפתי לפניו מעשה זה, אמר לי: ההוא עישבא שעליו הנחתם את הירך החתוכה — סמתרי הוה, שהוא עשב המחבר חתכים בבשר.⁽¹¹⁾

והנחה גומרי שלא כבתה אישם, למרות שעברו עליהם שנים עשר חודש — גחלים דריתמא הוו, שאינם כבים אלא לאחר זמן מרובה.

ראם, ומה שפרט אותן התורה בכריאת רמש המים טפי מכריאת רמש האדמה שלא פרט בהם ראם, יש לומר שאלו במים יותר גדולים בהפלגה מאשר אלו שביבשה כו' — מהרש"א.

13. רשב"ם, וראה בפירושו רבינו גרשום.

14. אפילו באילנות — "עיון יעקב".

11. א. סם זה נקרא כך כי הוא סם שעושה מתרי אחד — מהרש"א.

ב. והוא סם חיים — רבינו גרשום, ראה בבא מציעא קז ב וחולין נד א.

12. שכל שיש ביבשה יש כנגדו בים חוץ מחולדה, והמין הגדול ביותר ביבשה הוא הראם, כדלעיל עג ב, על כן מסתבר שהבריה הגדולה ביותר בים — תנינים הגדולים, הם גם כן מין

מה עשה הקדוש ברוך הוא?

סירם את הזכר, (15) כדי שלא יזקק לשאר דגים שבים, (16) והרג את הנקבה כדי שלא תתעבר משאר דגים שבים, ומלחה, מלח את בשרה כדי שיתקיים לסעודת הצדיקים לעתיד לבא. (17)

ואף לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון, זכר ונקבה בראם הקדוש ברוך הוא מתחילה. (*14)

ואלמלי, אם יהיו לויתנים אלו, נזקקין זה לזה ומולידים, היו נולדים להם ולדות גדולים ומרובים שהיו מחריבין את כל העולם כולו.

המאכלים הם זכים מוכנים מששת ימי בראשית והם מן הדגים ומן העופות בר יוחני ומן הבהמות בהרי אלף, ואולי יהיו מתולדות האור העליון כענין המן במדבר, וכן הוא ברבינו בחיי סדר בראשית וסדר בשלח, ואיתא במדרש: אמר רבי אסי הסעודה של גן עדן ראו הנביאים ומתן שכרן לא ראו שנאמר [ישעיה סד ג]: "עין לא ראתה אלהים וזולתך יעשה למחכה לו" וכן דוד אומר [תהילים לא כ]: "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך". ופירש היפ"ת: הסעודה של גן עדן אף שהיא תענוג נפלא מכל מקום אחר שהיא אכילה גשמית דהיינו לויתן ובהמות, וקבלה בידינו שהדברים כמשמען, וזה בתחיית המתים יושג ענינו לנביאים שישערו מדרגת התענוג ההוא, אבל מתן שכרן שהוא בעולם הנשמות לא ראו, כי מי שהוא בגוף לא יוכל לשער מהות תענוג הנבדל מגשם שהוא תענוג רוחני — "ענף יוסף". [ובשמות רבה כה ז: לעתיד לבא... אוכלין בגן עדן ופירש היפה תואר: זה בימות התחיה ובגן עדן של מטה, כי בעולם הנשמות אין בו לא אכילה ולא שתיה כדאיתא בפרק שני דברכות (יז א). וראה עוד בהערה להלן עה א בשם הרשב"א].

ובמהר"ל [ד"ה מעשה ברבי אליעזר] כתב שאין זו אכילה חמרית אלא כעין פירות שבגן עדן קודם שחטא אדם הראשון, שאין אדם בעולם אשר לו חכמה ותבונה, שיאמר כי היו פירות גן עדן כמו הפירות שהם אצלינו, כי

14 * א. נאמר בתורה [בראשית א כא]: "ויברא אלהים את התנינם הגד?לים" הקרי הוא תנינים בלשון רבים והכתיב הוא תנינם בלשון יחיד, מכאן למדו חז"ל שנים נבראו ואחר כך הרג את הנקבה — "שפתי חכמים" על פירוש רש"י [שם]. ובמדרש רבה ז ד: רבי פנחס בשם רבי אחא אמר תנינם כתיב זה "בהמות" ולויתן שאין להם בן זוגות, אמר רבי שמעון בן לקיש: בהמות יש לו בן זוג ואין לו תאוה שנאמר [איוב מ יז]: "גידי פחדיו ישורגו", וראה עוד ויקרא רבה סוף פרשה כב שנקטו ש"בהמות" הוא בהמה אחת ושם ברש"ש.

ב. מה שאמרו אלמלא נזקקין זה לזה היה העולם חרב, פירש המהר"ל שאם היו מתאחדים זה עם זה, היה העולם מגרע לכזו שלימות שאין העולם הזה ראוי לו.

15. אפשר שניתן להם מתחילה כח ההולדה, כפי טבע הבריאה, כי כל הנולד מסורס הוא תש כח בטבע, אבל המסורס אחר כך הוא טוב למאכל, על כן הוא מזומן לסעודה לעתיד לבא — מהרש"א.

16. אי נמי כדי שלא יהיה לו צער מחמת תאוה — רשב"ם.

17. א. כתב רבינו בחיי בספרו "כד הקמח": יש לנו להאמין אותה סעודה ממש גופנית, כי

שנאמר [ישעיה כז א]: "ביום ההוא יפקוד ה' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לוייתן נחש בריח, ועל לוייתן נחש עקלתון, והרג את התנין אשר בים".

וכך מתפרש מקרא זה: עתיד הקדוש ברוך הוא לפקוד ולהרוג את הלוייתן הזכר – נחש בריח, כאשר עשה ללוייתן הנקבה – נחש עקלתון, שהרי הרג את התנין – הנקבה, אשר בים. (18)

בתהילים [נ י] נאמר: "כי לי כל חיתו יער, בהמות בהררי אלף. ידעתי כל עוף הרים וזיו שדי עמדי". ופירשו חז"ל ש"בהמות" זה הוא שור הבר שניזון בכל יום במרעה של אלף הרים. (19)

ואף "בהמות" בהררי אלף, זכר ונקבה בראם הקדוש ברוך הוא. ואלמלי, אם היו, נזקקין זה לזה, משמשים זה עם זה, ומולידים ולדות הרבה, גדולים כמותם, היו מחריבין כל העולם כולו.

מה עשה הקדוש ברוך הוא?

סירם את הזכר שלא יוכל להוליד מאף בהמה, וצינן את תאותה של הנקבה כדי שלא תתאוה לשום זכר, ושמרה לצדיקים לעתיד לבא.

שנאמר [איוב מ טו טז]: "הנה נא בהמות אשר עשיתי עמך, חציר בבוקר יאכל. הנה נא כחו במתניו ואונו בשרירי בטנו"

"הנה נא כחו במתניו", זה הזכר שלא הטיל זרע מימיו.

"ואונו בשרירי בטנו", זו הנקבה שלא ילדה מימיה.

ותמהינן: התם נמי, בלוייתן, ליסרסיה לזכר וליצננה לנקבה, כמו שעשה הקדוש ברוך הוא ל"בהמות"?!?

ומשנינן: דגים פריצי, פרוצים הם בתאותם, יותר מאשר בהמות, ולא יועיל בהם צינון, שאף אם יצננו את הנקבה, היא תזקק לזכר, על כן הרג אותה הקדוש ברוך הוא.

השמש". ראה שבת ל ב.

18. א. מסברא הוא דקאמר רב שאת הנקבה הרג ולא את הזכר, כדלקמן, שהרי אין ראייה מהפסוק אלא על כך שאחד מהם נהרג, אי נמי מדכתיב תנין ולא תנים משמע שהרג את הנקבה שהנוץ תבא לנקבות כמו המ"ם לזכרים – מהרש"א.

ב. מהאי קרא ליכא ראייה לסירוס הזכר, אבל ילמד סתום מן המפורש, דהיינו מן הבהמות – מהרש"א.

19. רש"י תהילים שם ואיוב מ כ [על פי ויקרא

בפירות רגילים לא יתכן שהאוכל מהם ידע בין טוב ובין רע או שיחיה לעולם.

וכתב [שם ד"ה כל מה שברא] שכל אשר מקבל האדם להשלים את עצמו נקרא אכילה, יהיה דבר גשמי או מה שהוא.

ואין זו מדרגת העולם הבא, כי שם אין חסרון שצריך השלמה, על כן אמרו: העולם הבא אין בו אכילה כו'. [וראה עוד במהר"ל בד"ה וקאמר הנשאר]

ב. מה שברא הקדוש ברוך הוא את הלוייתן הנקבה והרגה, ולא המתין לבריאתה עד זמן סעודתן של צדיקים לעתיד לבא, הוא משום דכתיב [קהלת א ט]: "ואין כל חדש תחת

להיות עם השכינה.

ותמהינן: מדוע צינן הקדוש ברוך הוא את "בהמות" הנקבה, **הכא נמי, לימלחה לנקבה**, כמו שעשה עם הליותן הנקבה, ומה בצע להחיותה ולצננה! ? (21)

ומשנינן: **כוורא מליחא מעלי, בשרא מליחא לא מעלי**, דג מלוח משובח הוא, בשר מלוח אינו משובח, לפיכך קיים הקדוש ברוך הוא את "בהמות" הנקבה עבור הצדיקים לעתיד לבא, ולא הרגה על מנת לשמרה במליחה. (22)

ותמהינן: מדוע סירס הקדוש ברוך הוא את הזכר והרג את הנקבה, **וליעביד איפכא**, יהרוג את הזכר ויסרס את הנקבה! ? (20)

ומשנינן: **איבעית אימא: נקבה מליחא, מעלי**, משובחת יותר מאשר אם ימלחו את הזכר.

ואיבעית אימא: כיון דכתיב [תהילים קד כח]: **"ליותן זה יצרת לשחק בו"**, ונאמר על הליותן [איוב מ כט]: **"התשחק בו כצפור"**. על כן הרג את הנקבה והשאיר את הזכר, כי **בהדי [יחד עם] נקבה, לאו אורח ארעא**

רבה כב ט].

לדגים אחרים שאינם מינה, וכן פירש ב"עיון יעקב".

20. בפשוטו "סירוס" היינו סירוס גמור שלא יוכל להוליד כלל, אם כן כאשר תירצה הגמרא: דגים פריצי, הכוונה, אין די במה שיצנן הקדוש ברוך הוא את הנקבה, כי מחמת פריצות הדגים יש לחשוש שנקבת הליותן תזקק לזכרים אחרים ותוליד מהם.

וכאשר הקשתה הגמרא: **וליעבד איפכא, הכוונה: יסירס את הנקבה לגמרי, כי צינן אינו מספיק לה שמא תוליד מזכרים אחרים.**

אך ב"תורת חיים" הקשה: אמאי לא סירס הקדוש ברוך הוא גם את הזכר וגם את הנקבה! ? [ראה בהערה הבאה].

ופירש ב"תורת חיים" שאין הכוונה לסירוס ממש, אלא שניטלה ממנו תאוותו, כמו צינן דנקבה, אלא דגבי זכר שייך לשון סירוס וגבי נקבה לשון צינן.

ומצינו לשון סירוס אף על פי שאינו נוטל כלי הזרע בשבת קי ב: הרוצה לסרס תרנגול יטול כרבלתו, והוא מסתרס מאליו, שמשניטל הודו הוא מתאבל ואינו משמש.

לפי זה כאשר תירצה הגמרא: שאני דגים דפריצי, הכוונה שעדיין יש לחשוש שמא יזדקק לה ליותן הזכר, אבל אין חשש שהיא תזקק

21. רשב"ם. משמע שעדיף להרוג ולמלוח, מאשר לצנן ולהשאיר בחיים [כי תכלית בעלי חיים הוא למלאכה ולאכילת האדם, ואם אינה ראויה להוליד ולהעמיד תולדות מה בצע להשאירה בחיים] ויש לתמוה: הרי לעיל משנינן שאני דגים דפריצי, משמע שלולא טעם זה, אכן היה הקדוש ברוך מצנן את הנקבה של הליותן כמו הנקבה של הבהמות! ?

ויש לומר: למאי דמסיק נקבה מליחא מעלי, פירושו: דמליחא מעלי ויותר טוב מלצננה ולהחיות, לא איצטריך לן טעמא דפריצות הדגים — מהרש"א.

וב"עיון יעקב" כתב: עיקר הקושיא שלא יטיל קנאה במעשה בראשית, או לסרס ולצנן בליותן כמו בבהמות, או למלוח בבהמות כמו בליותן, להכי קאמר בלשון המקשן התם נמי כו' הכא נמי כו'. וזה לשון "ילקוט שמעוני" באיוב: ונעביד הני כהני, כוורא מליחא עדיף, ונעביד הני כהני, פריצותא דכוורי טפי נפיש. [וראה בפירוש רבינו גרשום].

22. כתב הריטב"א: ליותן זה אדום, ובהמות

ואלמלא היו המים שבים מכסין אותו, את שר הים שמת, אין כל בריה יכולה לעמוד בפני ריחו, שהמת מסריח, וריח סרחונו של שר הים המת מסריח ביותר, ואי אפשר לשום בריה לעמוד בריחו. (26)

שנאמר: [ישעיה יא ט]: "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, וגו' כמים לים מכסים".

ואי אפשר לפרש את המקרא כפשוטו, שהרי הים עצמו, מים הוא, ואיך אמר הכתוב שמים מכסים את הים?!

אלא, בעל כרחך, אל תקרי: "לים מכסים", כפשוטו, אלא לשרה של ים, המים מכסים.

ב. ואמר רב יהודה אמר רב: בשעה שביקש הקדוש ברוך הוא לבראות את העולם, אמר לו לשר של ים: פתח פיך ובלע כל מימות שבעולם, שיתאספו כל המים אל שטח הים, ותראה היבשה. (23)

אמר שר של ים לפניו, לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם: די בכך שאבלע (24) את המים שבשטח הים ואעמוד בשלי.

מיד, כשלא עשה השר של הים את ציוויו של מקום, בעט בו הקדוש ברוך הוא, והרגו, שנאמר [איוב כו יב]: "בכחו רגע [שבר] את הים, ובתבונתו מחץ רהב". (25)

אמר רבי יצחק: שמע מינה: שרו של ים "רהב" שמו, כפי שנאמר באותו מקרא "ובתבונתו מחץ רהב".

שם בכל דבריו.

23. רשב"ם. [לפי זה, הא דקאמר: בשעה שביקש הקדוש ברוך לברוא את העולם, לאו דוקא קודם כל הבריאה, אלא ביום שלישי למעשה בראשית].

24. רשב"ם. [על פי הכתוב (קהלת א ז): "כל הנחלים הולכים אל הים, והים איננו מלא" – כי שרו של ים בולע אותם. וראה בפירוש רבינו גרשום ובהערה הבאה].

25. יש לתמוה: כי הרגו מאי תקנתיה הוה, אכתי כל מימות שבעולם להיכן אזלי?! וראה מה שהביא בזה ב"עץ יוסף" ממדרש רבה [שמות טו כב] וביאור ה"יפה תואר" שם. וראה במהרש"א מה שביאר עניין "שרו של ים" והריגתו.

26. ועל ידי המים אינו מסריח, ראה במהרש"א.

בהררי אלף זה מלכות ישמעאל. ויש מפרשים: לויתן זה כינוי לחכמה שהיא לוית חן והנקיבה – החומר והתאוות, ואילמלא נזקקין זה לזה לגמרי, שלא היה אדם נגרר אחר כח הגוף ונגרר אחר השכל, חרב העולם, וכל שכן אם נגרר אחר הגוף, והענין יפה הוא, אבל אינו עניין לכאן, ולא על מה שאמר הנביא על לויתן נחש בריח דאיירינן בהו השתא, ולא על התנינים הגדולים שנבראו מששת ימי בראשית.

והרשב"א [בפירוש האגדות, הובאו דבריו בפירוש הכותב ל"עין יעקב"] כתב שענין סעודת לויתן היא כפשוטה, ראה להלן בהערות, ועוד כתב: יש בעולם התחתון עניינים גופניים שהם דוגמאות לצורות רוחניות כגן ערן כו' ואפשר גם לבהמות ולויתן שהם בגוף ורמיזותן במושכלות, גם בסיפורן זה רמזו ז"ל עניינים דקים כו' ומפרש שם ענייני הלוייתן שהזכר רומז לשכל והנקבה לנפש וענייני בהמות בהררי אלף שרומזים לחומר הגופות וצורת תבניתם, ראה

הרי האי קרא ב"בהמות" בהררי אלף
כתיב! (28)?

אלא, אמר רבא בר עולא: כך אמר הכתוב:
"יבטח", אימתי "בהמות" בהררי אלף
בטוחות שלא ימותו? "כי יגיה ירדן אל
פיהו" של לויתן, בזמן, כל עוד, שמגיה ירדן
כפיו של לויתן. (29)

וממילא שמעת מינה: ירדן מתגלגל ויורד עד
שמגיע לפיו של לויתן, כדברי הברייתא.

[סימן לשלש מימרות שאמר רב דימי: ימים,
גבריא, רעב].

א. כי אתא רב דימי מארץ ישראל, אמר
בשם רבי יוחנן: מאי דכתיב [תהילים כד א
ב]: "לדוד מזמור, לה' הארץ [ארץ ישראל]
ומלוואה, תבל ויושבי בה [בשאר ארצות]. (30)
כי הוא על ימים יסדה [את ארץ ישראל], ועל
נהרות יכוננה", מי הם הימים, ואלו הם

ג. ואמר רב יהודה אמר רב: נהר הירדן
יוצא, תחילתו, מן המעיין שבמערת פמיים
[שם מקום בצפון ארץ ישראל].

תניא בברייתא נמי הכי, כדברי רב:

ירדן יוצא ממערת פמיים, וזורם ומחלף,
עובר, בימה של סיבכי וכן בימה של
טבריא (27) ומתגלגל ויורד עד שהוא מגיע לים
הגדול.

ומתגלגל הירדן ויורד עד שהוא מגיע לפיו
של לויתן שנאמר [איוב מ כג]: "יבטח כי
יגיה ירדן אל פיהו".

והניחה הגמרא, שכך אמר הכתוב: הלוי
בוטח, היות והירדן זורם ונכנס לתוך פיו.

לפיכך, מתקף לה רבא בר עולא: וכי אטו
מקרא זה בלוינתן הוא מדבר?!

27. במגילה ה ב פירשו קרא דיהושע [יט לה]:
"וערי מבצר, הצדים צר וחמת רת ונורת" רקת
זו טבריא, כנרת זו גינוסר, אם כן משמע ש"ים
כנרת" לאו היינו "ים טבריה".

28. שהרי למעלה ממנו אמר הכתוב: "הנה נא
בהמות אשר עשיתי" וגו'.

29. הקשה המהרש"א: מדוע תלה בטחונם של
"בהמות" בחיי הלוינתן, ומדוע הם מובטחים
בראותם בחיי לויתן יותר מבחיותם?!

ותירץ: איתא במדרש על פסוק "אחד באחד
יגשו", "איש באחיו ידבקו" [איוב מא ח, ט] כי
לעתיד הלוינתן ובהמות בהררי אלף ילחמו זה
בזה; הבהמות ינגחו אותו בקרניו וימיתו אותו
בזנבו, והוא ישחוט אותו בסנפיריו.

ועל זה אמר הכא שרמז הכתוב אימתי בהמות

בהררי אלף בטוחים להיות חי — כי יגיה ירדן
לפיו של לויתן ולא כשהם ינגחו את הלוינתן
בקרנם, שאז גם הם אינן בטוחים שישחוט אותן
הלוינתן בסנפיריו כדאיתא במדרש.

ובריטב"א כתב: אימתי בהמות בהררי אלף
בטוחות — שאינה יראה משום דין וגזירה
שתבא אליהם בזמן שיגיה ירדן בפיהו של
לויתן, כל זמן שישראל בגלות אדום אין פחד
לשום אומה כי דינם לימות המשיח.

וב"עיון יעקב" פירש כי מסתמא ממיתין את
הלוינתן מתחילה, כיון דרג מליח מעלי מה שאין
כן בשר מלוח כדאיתא לעיל בסמוך.

30. רש"י. [וכתב מהרש"א: משמע ליה דבארץ
ישראל הכתוב מדבר כמפורש בקרא דבתר הכי
דכתיב "מי יעלה בהר ה'" וגו'].